

СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ДЕМОГРАФІЧНІ ЗМІНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Валентин Боровий

д-р техн. наук, професор кафедри географії, геодезії та землеустрою, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

e-mail: viktor.borowoy@fes.kiev.ua

ORCID: 0000-0002-3977-36123

Оксана Браславська

д-р пед. наук, професор, завідувач кафедри географії, геодезії та землеустрою, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

e-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua

ORCID: 0000-0003-0852-686X

Андрій Максютюв

канд. пед. наук, доцент кафедри географії, геодезії та землеустрою, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

e-mail: andriy.maksyutov@udpu.edu.ua

ORCID: 0000-0002-5486-634X

У статті розглядаються наслідки примусових зовнішніх та внутрішньо-державних міграцій, спричинених активним етапом війни між російською федерацією та Україною. Для цього використовується різноманітна інформація з відкритих джерел, експертні оцінки, оскільки офіційну статистику в умовах конфлікту та обмеженого доступу складно отримати. Досліджено тенденції примусової міграції в Україні, за кордоном. Виявлено зменшення активного відтоку населення з України, визначено причини повернення примусово переміщених осіб в Україну, оцінено наслідки цих значних міграцій та запропоновано рекомендації для їхнього регулювання.

Ключові слова: міграція; вимушена міграція; біженці; тимчасовий захист; ВПО; російсько-українська війна; міграційні наслідки; міграційна політика; безробіття.

MODERN MIGRATION PROCESSES AND DEMOGRAPHIC CHANGES IN THE TERRITORY OF UKRAINE

Valentyn Borovyi

doctor of technological sciences, professor at the department of geography, geodesy and land management, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

e-mail: viktor.borowoy@fes.kiev.ua

ORCID: 0000-0002-3977-36123

Oksana Braslavska

doctor of pedagogical sciences, professor, head of the department of geography, geodesy and land management, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

e-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua

ORCID: 0000-0003-0852-686X

Andrii Maksyutov

candidate of pedagogical sciences, associate professor at the department of geography, geodesy and land management, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

e-mail: andriy.maksyutov@udpu.edu.ua

ORCID: 0000-0002-5486-634X

The article examines the consequences and extent of forced external and internal migration caused by the active phase of the war between the Russian Federation and Ukraine. The importance of this study lies in the need for a scientific analysis of migration trends that have emerged since February 24, 2022, and the lack of analytical work on this topic. The main purpose of the article is to assess the volume of forced migration of the Ukrainian population both within the country and abroad. The uniqueness of the study lies in identifying the consequences of the large-scale migration resettlements that began on February 24, 2022, and developing recommendations for their control. For this purpose, a variety of information from open sources and expert assessments are used, as official statistics are difficult to obtain in the context of conflict and limited access. The trends of forced migration in Ukraine and abroad are studied. It was found that an active outflow of population from Ukraine was observed in the first weeks of the open phase of the conflict, after which the pace of this process decreased. According to the Ptukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, based on information from the State Border Guard Service, the number of Ukrainians who fled the war amounted to 3.1–3.2 million at the end of March, but there is a threat of further increase. Depending on military and economic factors, potential losses from migration resettlement could range from 600–700 thousand to 5.0–5.5 million people. In addition, about 5.0–5.5 million people in Translated with DeepL.com (free version).

Keywords: migration; forced migration; refugees; temporary protection; russian-Ukrainian war; migration consequences; migration policy; unemployment.

Лютий 2022 року пов'язаний з військовою агресією російської федерації та повномасштабним нападом на Україну. Для світової спільноти це стало найбільшою катастрофою ХХІ століття, жорстокою війною в Європі з часів Другої світової війни. Ці події вплинули на світові політико-економічні відносини й потребу залучення військового озброєння, адже наслідком російської агресії стало порушення усього упорядкування світу, вибудованого після Другої світової війни, та породження небезпеки винищення людства. Наслідком воєнних дій стала одна з найбільших за чисельністю хвиля міграцій наших людей по всьому світу, найбільша кількість яких припала на Європу.

Сьогодні європейські країни, маючи великий наплив біженців, соціально-економічне навантаження намагаються допомагати Україні, яка опинилась у демографічній катастрофі: зменшення народжуваності, збільшення кількості осіб середнього віку, відтік населення за межі держави.

Зважаючи на актуальність висвітлюваного питання у поєднанні з постійними інформаційними змінами подій через військові дії, проаналізовано роботи дослідників щодо масштабів та наслідків вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації Е. Лібанової, О. Позняк, О. Цимбал [5]; вимушеної міграції українців С. Кара, І. Процик [9]; міграцій та професійної зайнятості Г. Міщук, О. Олійник [7]; питання біженців за новітньою статистикою Л. Филипович, О. Левер, Б. Матяшовської, Н. Шумило [12].

Метою статті є висвітлення специфічних рис новітньої демографічної динаміки на території України внаслідок російсько-української війни.

Війна приводить до невідворотних змін у житті країни та всього людства. Це подія, що реактивує почуття та емоції кожної людини, спонукаючи до максимальних фізичних та психологічних зусиль через безпосередню загрозу життю. Однак різні особистості виявляють різний ступінь вразливості та готовності до змін під впливом воєнних подій. Реакція кожної людини на стресову ситуацію залежить від її унікальних характеристик та сприйняття загрози.

Війна – не лише особистий, але й суспільний стрес, що породжує відчуття загрози для існування всього суспільства. Цей масштабний стрес може тривати довго і, у випадку неконтрольованого страху, призводити до паніки. В таких моментах вирішальне значення має лідерство, щоб уникнути поширення хаосу. Війна революціонізує різні сфери життя та уявлення людей.

Агресія росії щодо територіальної цілісності України протягом останніх років викликала значні зміни у відносинах між країнами. Цей конфлікт перейшов у великомасштабну війну, що призвела до значних людських, територіальних та економічних втрат для України. Він також вплинув на модель відносин між цими країнами, залишивши Україну змушеною вистоювати обмежене співіснування з росією.

Ці події в Україні наочно демонструють, що цілісність держави залежить від людського фактору, особливо в епоху розвинутого інформаційного середовища. Умови війни можуть викликати різні розлади психіки. Люди переживають ці трансформації через процес адаптації, який відображається на різних етапах суспільного розвитку, і визначений конкретними ситуаціями суспільного життя [5, с. 42].

Процеси міграції завжди визначають не лише економічну активність країни, що переживає воєнну агресію, але й мають значення після завершення конфлікту. Воєнна агресія росії призвела до значних змін у місцевих міграційних процесах. Частина населення виїжджає зі своїх місць проживання до більш безпечних регіонів або навіть за межі країни. Заходи евакуації та переселення активізувалися через поширення воєнних дій та бажання гарантувати безпеку населенню.

Протягом конфлікту спостерігалися масштабні переселення з одних місць до інших, при цьому деякі міста стали притягальними для переїзду, тоді як інші стали центрами масового відселення. Після закінчення бойових дій і сконцентрування ризиків, пов'язаних з агресивним сусідом, деяка частина населення, зокрема підприємці, можуть вирішити переїхати до західних та центральних регіонів країни.

Проте важливо розуміти, що ці міграційні зсуви можуть продовжитися й після завершення конфлікту. Це може породити проблеми з недостатнім обсягом робочих місць, житла та соціальної інфраструктури в різних областях. Після війни буде важливим створення стійкої економіки та залучення робочої сили для відновлення та подальшого розвитку [13, с. 247].

Одні з найбільш значущих втрат у конфлікті – це загибель військових та цивільного населення, зокрема дітей. Але втрати від міграційних процесів також надзвичайно важливі. Щоб ефективно оцінити ці зміни, необхідне розроблення адекватної інформаційної бази та оцінки робочого потенціалу, який залишився в країні. Важливо ретельно аналізувати потреби та наміри населення та підприємців, а також можливості влади щодо перспективних переходів та розвитку регіонів.

Одним із ключових джерел інформації про розподіл населення по території країни є дані від постачальників мобільного зв'язку. Після відповідного врахування певних факторів, таких як наявність кількох телефонів у однієї особи або користування корпоративними пристроями, ці дані можуть бути використані для подальших оцінок. Також, інформація від програми Дія та вибіркові обстеження, особливо щодо зайнятості населення, можуть стати додатковими джерелами інформації, які будуть використовуватися для подальших аналізів.

Наразі, необхідно розробити методики, системи індикаторів та організувати інформаційне забезпечення для цілей оцінки демографічних та економічних втрат. Використання міжнародного досвіду оцінки таких втрат потребує серйозної адаптації до українських реалій, проте може бути корисним для встановлення фундаменту оцінювання у цих сферах.

Оцінка наслідків міграції населення України через воєнну агресію російської федерації передбачає розрахунок демографічних втрат через незворотню зовнішню міграцію та вимушене переселення в межах країни. Це також включає збільшення чисельності «зневірених» через скорочення робочих місць та вимушене безробіття в місцях їх постійного проживання [2, с. 66].

Один з основних методів відстеження зовнішньої міграції – це дані про перетин кордону. Наприклад, за даними Держприкордонслужби, майже 3,43 млн. осіб виїхали з України з 24.02 по 26.04.2022 року. Інші дані, одержані від Верховного комісара ООН у справах біженців, показують більше 5,3 млн. осіб, з яких понад 0,7 млн. депортовані до росії та Білорусі, а понад 4,6 млн. вибули через кордони з країнами ЄС та Молдовою. Проте, причини такої значної різниці в даних наразі важко визначити. Варто також зазначити, що статистика Держприкордонслужби не враховує випадки успішного нелегального перетину кордону, але їхня кількість, швидше за все, не є настільки великою, щоб пояснити всю цю різницю [5, с. 39].

Загалом, динаміка виїздів з України показує, що пік відбувся у першій декаді березня, а після середини березня масштаби виїздів стали досить сталі: близько 35–40 тис. осіб щодня. Також спостерігається значний зворотний потік, бо до України в'їхало понад 1,1 млн. осіб за період з 24.02 по 24.04.2022 року. Проте, перспективи повернення українців з-за кордону визначаються різними факторами. Відповідно до дослідження проведеного у країнах ЄС та Польщі, населення цих країн підтримувало українців. Наприклад, 87 % опитаних висловлюють підтримку прийняття та підтримки біженців, що є значним зростанням порівняно з показниками 2015 року. Це підтверджує високий рівень солідарності та готовності допомогти українцям.

Країни ЄС та Ірландія надають певні пільги та спрощують процедури для українських біженців. Однак, наразі немає достатньої інформації для оцінки подальших намірів українців, що залишили свою країну через війну. Результати їх опитувань можуть бути корисними, проте треба враховувати, що наміри можуть змінюватися з часом [1].

Оцінки кількості українців, які покинули країну, відповідно до даних Держприкордонслужби, становлять близько 3,1–3,2 млн. осіб. Щодо прогнозів, то можливе збільшення кількості біженців до 8 млн. осіб, з яких багато знаходяться внутрішньо переміщеними або не можуть покинути зону конфлікту через різні обставини, такі як зруйнована інфраструктура чи небезпечний шлях до безпечних місць. Однак ці підрахунки можуть змінюватися в залежності від подальшого розвитку подій та тривалості конфлікту.

Аналізуючи перспективи повернення українців, які виїхали після 24 лютого 2022 року, важливо розрізняти дві основні групи: тих, хто виїхав з метою забезпечення безпеки, та тих, хто переїхав до більш розвинутих країн у пошуках кращого життя. Не варто сподіватися повернення осіб із другої групи, оскільки вони свідомо обрали цей шлях. Але надзвичайно важливо зосередитися на поверненні матерів з дітьми, ніж на поверненні чоловіків. Різні оцінки показують бажаних повернутися, але ці наміри можуть бути виражені під впливом стресових обставин та патріотичних настроїв, що не завжди відображає реальні наміри людей. Зважаючи на тривалість війни, українські «втікачі» можуть інтегруватися у приймаючі громади, що також може вплинути на їхні наміри повернутися. Найвищі ризики неповернення властиві вразливим категоріям, таким як самотні матері з малими дітьми та люди з особливими потребами. Одночасно, активні та кваліфіковані особи можуть швидко адаптуватися та знайти роботу в приймаючих країнах [2, с. 44].

Україна може сприяти поверненню громадян, забезпечуючи зв'язок з українцями за кордоном, підтримуючи навчання української мови та історії, ініціюючи онлайн-курси з інших предметів українською мовою. Також важливо продемонструвати, що держава піклується про своїх громадян, навіть якщо вони перебувають за кордоном, та готова допомагати у відновленні житла та покращенні умов праці.

Ураховуючи, що до початку війни за кордоном вже перебувало до 3–3,5 млн. українців, питання повернення стає ключовим для збереження української нації та національної безпеки. Також важливо врахувати можливе повернення частини трудових мігрантів. Спонування до повернення або відмови від виїзду може виникнути через патріотичність та економічні переваги, такі як гідна зарплата та розвиток країни.

Оцінювання розміщення населення та робочої сили в Україні потребує уваги до коротко та довгострокових перспектив. Здається, найбільшою проблемою найближчого часу буде наявність житла для повернення осіб до їхніх постійних місць проживання. Руйнування житла стало серйозною перешкодою для повернення. Однак, адаптація до нових умов у нових місцях проживання та оцінка ризиків від проживання біля кордонів із росією буде ставити питання щодо розміщення робочих місць та економічних можливостей. Враховуючи трудовнадлишок у західних регіонах, переселення підприємств може вирішити деякі проблеми. Але не всі території будуть придатні для цього. Необхідне активне будівництво житла та розвиток соціальної інфраструктури. Релокація критичних економічних потужностей на схід України може бути ключем до нових можливостей для розвитку цих регіонів [3, с. 49].

На деяких територіях очікується швидкий розвиток промисловості на менш критичних місцях розвитку виробництв, які легко можна перенести. Ці традиційно промислові райони можуть відігравати роль зони буфера у разі військових загроз. Для досягнення цієї мети розглядають введення умов та стимулів для перенесення та створення нових підприємств на північній частині країни [10, с. 72].

Можлива ієрархія перенесення: військові підприємства, підприємства з подвійним призначенням, виробництво унікальної продукції, точне машинобудування, хімічна галузь, що важлива для оборони та експорту, енергетична інфраструктура. Прийняття рішення про перенесення має враховувати географічні можливості, можливість логістики та розподілу на основі сучасних технологій. Основним принципом розміщення має бути «захищене місце – підприємство – необхідне логістично-соціальне середовище для забезпечення доступу до ресурсів і ринків збуту». Це може суперечити класичним уявленням про оптимальне розміщення виробничих сил, але, крім забезпечення стресостійкості економіки України, це сприяє утворенню мультиплікаційних ефектів виробничої кластеризації та інтеграції [2, с. 48].

Отже, розв'язання питання зайнятості осіб, які перебувають у зоні військових дій (ВПО), відкладалося на певний час. Однак тривалі бойові дії змінювали сприйняття ризиків, пов'язаних з надмірною кількістю людей у місцевостях, чия інфраструктура була під великим натиском. Дослідження, проведене групою «Рейтинг», показало, що 96 % ВПО бажають повернутися додому у майбутньому (22 % – найближчим часом, 31 % – трохи пізніше, 43 % – після завершення війни), але ці наміри можуть змінитися з часом. У складі ВПО виділяються групи, які потребують різної політики зайнятості: особи, які мають фінансовий запас та зберегли роботу, і ті, хто зважає на роботу за кордоном чи переїзд у розвинені країни.

Враховуючи ці різноманітні потреби, варто уважно розглядати вибір політики для працевлаштування кожної групи. Необхідно виконати аналіз на місцевому рівні для розуміння, де живуть ВПО, які мають пріоритети в зайнятості, коли вони планують повертатися, та що може стимулювати їх залишитися в тимчасових місцях. Зрозуміло, що найбільша увага має бути приділена відновленню житла та його наданню, оскільки це ключовий чинник для прийняття рішення щодо постійного проживання та працевлаштування у західних регіонах.

Готовність впроваджувати стратегію довгострокового працевлаштування осіб, які перебувають у зоні військових дій (ВПО), в значній мірі залежить від інтересу та активності місцевих владних органів. Політика, що враховує потреби та можливості місцевих громад, повинна коригуватися загальними національними інтересами і уникати розповсюдження явищ місцевого кланового мислення, спроб розв'язувати проблеми виключно за власними уподобаннями [7].

Негативні наслідки міграції через війну сьогодні проявляються у багатьох сферах:

- Демографічний спад: зменшення чисельності та погіршення статеві-вікових пропорцій у населенні. Це може призвести до зменшення народжуваності та збільшення населення пенсійного віку, що перспективно може стати причиною соціальних проблем.
- Втрата робочої сили: виїзд працездатного населення призведе до зменшення робочої сили у ключових галузях економіки, що може вплинути на виробництво, призвести до незаповнених робочих місць та зниження рівня життя.
- Втрата інтелектуального потенціалу: еміграція висококваліфікованих фахівців та людей з вищою освітою може призвести до зменшення інноваційності та затримки у розвитку важливих галузей.
- Економічні втрати: масовий виїзд може вплинути на інвестиції в Україну, призвести до низького рівня виробництва, збільшення безробіття та втрати доходів населення.
- Географічні та соціокультурні зрушення: зміни в розселенні населення та втрата культурного досвіду можуть вплинути на різноманітність та стабільність суспільства.

– Політичні наслідки: еміграція може підірвати довіру до влади, призвести до збільшення корупції та кримінальності, а також знизити активність населення у виборах.

Щоб подолати ці проблеми, найважливіше – завершити військові дії для забезпечення безпеки громадян. Чим швидше це відбудеться, тим більше можливостей на повернення емігрантів. Особливо це важливо для молодого населення, яке стало частиною інших культур і може важко адаптуватися в Україні через особливості сучасної освіти [8, с. 132].

Повернення громадян потребує кількох складових. Відновлення житла та інфраструктури, соціальна підтримка (зокрема, освіта, медичне обслуговування, допомога з безробіттям та створення нових робочих місць) – це важливі економічні заходи, які створюють базу для повернення. Додатково, ефективна комунікаційна робота та розвиток стратегії спілкування є ключовими для відкритого діалогу з біженцями, щоб інформувати їх про можливості повернення. Державі також слід розробити програми підтримки, які включають фінансову допомогу, житло, соціальні послуги та інформаційну підтримку. Співпраця з міжнародними організаціями може також забезпечити ефективне повернення. Важливо, що ця мета не покладається лише на владні структури, але стає загальним завданням для кожного громадянина, який бере участь у наближенні Перемоги та поверненні українських біженців і переселенців з-за кордону [12, с. 296].

Зростання безробіття та погіршення життя населення високими темпами є викликом для країни з яким вона ще не стикалася. Безробіття в Україні є результатом економічних, політичних та соціальних причин, через які частина працездатного населення не може використовувати свій трудовий потенціал через обмежену кількість вакантних місць або низьку конкурентоспроможність на ринку праці. Аналіз динаміки безробіття останніх п'яти років, показує успішність державної політики в подоланні безробіття до 2019 року та негативний вплив пандемії COVID-19 на ринок праці.

Після початку пандемії безробіття стрімко зросло, перевищивши показники не лише 2019, а й 2018 років. У 2020 році рівень безробіття збільшився на 6,05 % порівняно з 2018 роком та на 12,54 % порівняно з 2019 роком, а в 2021 році кількість безробітних вже складала 1711,6 тис. осіб. Ситуація на ринку праці значно погіршилася в 2022 році через початок повномасштабної війни.

Дослідження групи «Рейтинг» від 23-24 липня 2022 року, вказує на втрати роботи та еміграцію за кордон з метою пошуку роботи. На початку війни тільки 12 % громадян не мали роботи, але після початку воєнних дій на території України частка безробітних зросла до 39 %, а зайнятих скоротилася до 59 %. Наявне зайняте населення також відчувало зміни через зміну роботи (6 %) або перехід на віддалену/часткову роботу (19 %). Під час перших періодів війни відбулося найбільше зростання кількості безробітних на сході України – цей показник сягнув 74 % [11].

Спостерігається зниження безробіття та збільшення зайнятого населення. Воєнний конфлікт суттєво погіршив економічний стан України. Для громадян надзвичайно важливо мати роботу та отримувати гідну заробітну плату для забезпечення себе та родини достойним рівнем життя. Незважаючи на те, що на початок 2022 року мінімальна заробітна плата складала 6500 грн, а з 1 жовтня 2022 року – 6700 грн, що на 700 грн (11,67 %) більше, ніж у 2021 році (6000 грн), із початком введення воєнного стану на території країни ціни на всі товари зросли у кілька разів, що призвело до того, що працівники тих компаній, де стали недостатніми зарплати або взагалі не виплачувалась, були змушені залишити свою роботу та шукати іншу, що спричинило збільшення кількості безробітного населення. Згідно з даними державної служби зайнятості, середня заробітна плата в січні 2022 року (тобто, до війни) становила 14577 грн. Найвища заробітна плата виплачувалась в Донецькій, Київській, Миколаївській, Дніпропетровській областях та в столиці країни – Києві, а найнижча – в Херсонській, Чернігівській, Чернівецькій, Тернопільській, Кіровоградській, Волинській областях.

Закон України, який стосується питань безробіття в період воєнного стану, спростив процедури надання статусу зареєстрованим безробітним та умов отримання допомоги

безробітним ВПО. Цей закон також вніс зміни у максимальні розміри допомоги безробітним.

Ще один закон України, ухвалений у вересні 2022 року, спрямований на реформування служби зайнятості, соціального страхування в разі безробіття, підтримку продуктивної зайнятості населення, зокрема молоді, і впровадження нових програм на ринку праці. Ці заходи мають на меті розширення програм підтримки зайнятості, зміни стимулів для найбільш вразливих осіб, впровадження нових інструментів для молоді та підтримку підприємців, які створюють нові робочі місця та надають можливості для працевлаштування безробітних [1].

Ускладнення ситуації в країні через тривалі воєнні дії та руйнування інфраструктури вимагає розробки планів і стратегій відновлення на різних рівнях. Інститутом стратегічних досліджень розроблено Концепцію стратегії відновлення та розвитку післявоєнного періоду, де основним пріоритетом є відновлення людського потенціалу, розвиток сучасного підприємництва [13, с. 185].

Національною радою відновлення України під час війни оформлено Проєкт плану відновлення країни, що включає:

- моніторинг внутрішньо переміщених осіб та емігрантів; надання соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам;
- визначення економічних стимулів для роботодавців, їх участь у соціальних проєктах відновлення країни;
- інформаційна кампанія внутрішньо переміщених осіб, їх самореалізація та здобуття достойного доходу в умовах війни;
- створення сприятливих умов для них; дослідження ефективності дистанційної роботи для збереження трудових відносин; моніторинг програм для подолання безробіття; оновлення методики профілювання осіб;
- фінансова підтримка;
- розроблення інформаційної кампанії для внутрішньо переміщених осіб та емігрантів для їх повернення додому; створення умов для відновлення інфраструктури; підтримка сімейного, соціального та ветеранського бізнесу для внутрішньо переміщених осіб та емігрантів тощо.

Реалізація цих заходів сприятиме відновленню соціально-економічного стану країни та дозволить внутрішньо переміщеним особам та біженцям повернутися та працювати за прийнятними умовами праці [9].

Все це потребує розробки державних програм, спрямованих на перекваліфікацію внутрішньо переміщених осіб, які втратили роботу через початок воєнних дій на території країни. Вирішення цієї проблеми вимагає спільних рішень та активної участі держави. Збереження бізнесу є важливим питанням, розв'язання якого дозволить зберегти робочі місця. Сьогодні багато підприємств втратили можливість продовжувати свою діяльність, 51 % підприємств діяли частково, а 19 % припинили свою роботу. Це становить серйозний удар для економіки країни, що призвело до значного безробіття. На рівні держави запроваджені програми, що стимулюють релокацію бізнесу [6].

Кількість підприємств, які здійснили переміщення, зростає, але не на великих темпах. Водночас, кількість підприємців, які вважають, що їх бізнес не потребує переміщення, зменшуються (на 13 % менше, ніж у квітні), але такий відсоток все одно залишається великим.

Міграційна ситуація в Україні й до 24 лютого 2022 року не була сприятливою, але активізація російсько-української війни призвела до значного збільшення міграційних процесів небезпеки перевищення кількості осіб, що виїхали за кордон й не повернуться; різке перерозподілення населення між регіонами України, що навантажує інфраструктуру приймаючих регіонів; можливе закріплення частини ВПО в місцях розселення; складнощі з працевлаштуванням відповідно до кваліфікації та збільшення безробіття серед переселенців. Оцінити чисельність ВПО і вимушених зовнішніх мігрантів можна лише за умови розроблення комплексної методики, яка враховуватиме дані різних джерел та забезпечить адекватне

інформаційне забезпечення. Валідація отриманих даних буде можлива після проведення перепису населення. Така невизначеність стосовно завтрашнього дня серед працівників має негативний вплив на відкриття нових бізнесів та розвиток існуючих. Це ставить під сумнів релокацію бізнесу, який залишається на окупованих або небезпечних територіях. Невизначеність щодо тривалості подальших воєнних дій ускладнює пошук постійної роботи для переселенців, а внутрішньо переселені особи не мають стабільних, кваліфікованих можливостей працевлаштування. У сьогоденних умовах держава надає підтримку всім учасникам ринку праці. Збалансоване співвідношення між попитом та пропозицією сприяє зниженню рівня безробіття. Державній службі зайнятості відводиться важлива роль у цьому процесі. Стратегії та плани відновлення країни вкладають акцент на розвиток та відновлення людського потенціалу. Майбутні дослідження з цієї теми передбачатимуть визначення системи заходів з подолання безробіття у воєнний період.

Список використаних джерел

1. Вимушена міграція і війна в Україні (24 березня – 10 червня 2022). *Cedos | аналітичний центр та урбаністичне бюро*: веб-сайт. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznaya-10-chervnaya-2022/> (дата звернення: 19.10.2024).
2. Заставецька Л., Заставецький Т. Суспільно-географічний вимір демографічних процесів в Україні в період незалежності (з 1991 р. до 2022 р.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2022. Вип. 52, № 1. С. 66–74.
3. Лібанова Є. М. Наслідки міграції населення України. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 3(456). С. 43–51.
4. Лібанова Е., Позняк О. Зовнішня трудова міграція з України: вплив COVID-19. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 4(42). С. 25–40.
5. Лібанова Е. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. № 2(48). С. 37–57.
6. Муромцева Ю. І. Наслідки міграцій в Україні, зумовлені російською агресією 2022 року. *Війна та її наслідки*: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди (Харків, 28 лют. 2023 р.). URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/f92ea2de-c522-4a0d-a538-8bbcbae8dcd8> (дата звернення: 21.11.2024).
7. Міщук Г., Олійник О. Оцінка міграційних настроїв та професійних устремлінь науковців в умовах війни в Україні. *Соціальна економіка*. 2022. Вип. (64). URL: <https://periodicals.karazin.ua/socoeconom/article/view/21147> (дата звернення: 19.10.2024).
8. Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002–2019 рр.: колективна монографія. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи, 2020. 174 с.
9. Процик І. С., Кара Н. І. Особливості процесів міграції населення України. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2022. № 1(7), URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2022/jun/28342/procik-231-240.pdf> (дата звернення: 9.09.2024).
10. Хандій О. О., Шестопалов В. І. Безробіття під час війни: аналітичні аспекти. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. Вип. 4(274). С. 76–84.
11. Шостаківська Н. Формування інституційної моделі соціальної адаптації населення під час війни. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки*: матеріали II Міжнар. наук. конференції (Тернопіль, 12-14 квіт. 2022р.). Тернопіль: ФОП Паляниця, 2022. С. 31–33. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/37867?locale=hu> (дата звернення: 20.10.2024).
12. Филипович Л. Сучасна міграція українців як наслідок російської агресії: проблема духовної опіки. *Грааль науки*, 2022. № 18-19. С. 291–296.
13. Ядловська О. С. Чинники становлення національно-політичної ментальності: український вимір. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 244–252.

References

1. Vymushena mihratsiia i viina v Ukraini (24 bereznia – 10 chervnia 2022). URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznaya-10-chervnaya-2022/> [in Ukrainian].
2. Zastavetska, L., Zastavetskyi, T. (2022). Suspilno-heohrafichnyi vymir demohrafichnykh protsesiv v Ukraini v period nezalezhnosti (z 1991 r. do 2022 r.). *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: heohrafiia, issue 52, 1, 66–74* [in Ukrainian].
3. Libanova, Ye. M., Pozniak, O. V., Tsymbal, O. I. (2020). Masshtaby ta naslidky prymusovoi mihratsii naselennia Ukrainy vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 2(48), 37–57 [in Ukrainian].

4. Libanova, E., Pozniak, O. (2020). Zovnishnia trudova mihratsiia z Ukrainy: vplyv COVID-19. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 4(42), 25–40 [in Ukrainian].
5. Libanova, E., Pozniak, O., Tsybal, O. (2022). Masshtaby ta naslidky vymushenoї mihratsii naselennia Ukrainy vnaslidok zbroinoї ahresii Rosiiskoi Federatsii. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 2(48), 37–57 [in Ukrainian].
6. Muromtseva, Yu. I. (2023). Naslidky mihratsii v Ukraini, zumovleni rosiiskoiu ahresiieiu 2022 roku. *Viina ta yii naslidky*: Proceedings of the VI All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, 28 February 2023). Kharkiv. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/f92ea2de-c522-4a0d-a538-8bbcbae8dcd8> [in Ukrainian].
7. Mishchuk, H., Oliinyk, O. (2022). Otsinka mihratsiinykh nastroyv ta profesiinykh ustremlyn naukovtsiv v umovakh viiny v Ukraini. *Sotsialna ekonomika*, issue 64. [in Ukrainian]. URL: <https://periodicals.karazin.ua/soceconom/article/view/21147>
8. Naselennia Ukrainy. Demohrafichni tendentsii v Ukraini u 2002–2019 rr: kolektyvna monohrafia. O. M. Hladun (Ed.). (2020). Kyiv: NAN Ukrainy, In-t demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M. V. Ptukhy [in Ukrainian].
9. Protsyk, I. S., Kara, N. I. (2022). Osoblyvosti protsesiv mihratsii naselennia Ukrainy. *Menedzhment ta pidpriiemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku*, 1(7). URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2022/jun/28342/procik-231-240.pdf>. [in Ukrainian].
10. Khandii, O. O., Shestopalov, V. I. (2022). Bezrobittia pid chas viiny: analitychni aspekty. *Visnyk Skhidno-ukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia*, issue 4, 274, 76–84 [in Ukrainian].
11. Shostakivska, N. (2022). Formuvannia instytutsiinoї modeli sotsialnoi adaptatsii naselennia pid chas viiny. *Voienni konflikty ta tekhnohenni katastrofy: istorychni ta psykhologichni naslidky*: proceedings of the II international scientific conference. Ternopil: FOP Palianytsia, 31–33. <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/37867?locale=hu> [in Ukrainian].
12. Fylypovych, L. (2022). Suchasna mihratsiia ukrainsiv yak naslidok rosiiskoi ahresii: problema dukhovnoi opiky. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Hraal nauky»*, 18–19, 291–296 [in Ukrainian].
13. Yadlovska, O. S. (2022). Chynnyky stanovlennia natsionalno-politychnoi mentalnosti: ukrainskyi vymir. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*, 2, 244–252 [in Ukrainian].